

הקדמה לחומש שמות | היושב מהגולן | יגאל פנחס אלעזרי

סיימנו את חומש בראשית, ואנו פותחים את חומש שמות.

אם חומש בראשית סיפר לנו בעיקר את סיפורה של משפחה — מאברהם ושרה, דרך יצחק ורבקה ועד יעקב ובניו — חומש שמות הוא המקום שבו המשפחה הזאת מתחילה להפוך לעם.

הספר נפתח בשבעים נפש היורדים עם יעקב למצרים:
”וַיְהִי כֹל נֶפֶשׁ יִצְחָק יֶרֶךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ” (שמות א, ה.).

אבל בתוך פסוקים ספורים התמונה משתנה לחלוטין:
”וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד בְּמֵאד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם” (א, ז.).

כבר איננו עוסקים רק בבניו של יעקב ובמשפחותיהם. לפנינו הולך ונוצר עם — בני ישראל.

זהו, בעיניי, הציר המרכזי של חומש שמות: המעבר ממשפחה לעם, ומעבדים לבני חורין.

אלא שהמעבר הזה אינו מתרחש ברגע אחד. יציאה מעבדות אינה מסתיימת בכך שהשערים נפתחים והעבד רשאי ללכת. אפשר להוציא אדם ממצרים ביום אחד; קשה הרבה יותר להוציא את מצרים מתוך האדם. לכן חומש שמות הוא תחילתו של מסע ארוך שבו בני ישראל צריכים ללמוד מה פירוש להיות בני חורין, מהי אחריות, מהו חוק, מהי ברית ומה פירוש להיות עם.

לאורך החומש יתרחשו כמה מן המאורעות המכוננים ביותר בזיכרון שלנו כעם: השעבוד במצרים, עשר המכות, הפסח הראשון, יציאת מצרים, קריעת ים סוף, המסע במדבר, מעמד הר סיני וקבלת התורה.

אבל שיאו של הספר אינו רק נס גדול יותר מקודמו. בהר סיני מתרחש דבר אחר: העם שיצא ממצרים כקבוצת עבדים כורת ברית עם אלוהיו.

החירות מקבלת תוכן.

מכאן והלאה השאלה איננה רק ממה השתחררנו, אלא לשם מה השתחררנו. לא רק כיצד יוצאים מבית עבדים, אלא איזו חברה בונים לאחר שיוצאים ממנו. התורה, המשפטים והברית הופכים את החירות מאירוע היסטורי לאחריות.

חומש שמות כולל אחת-עשרה פרשות, ואפשר לראות בהן מהלך אחד מתמשך.

שמות — ממשפחה לעם. השעבוד, גזרות פרעה, לידתו של משה, הסנה הבוער וראשיתה של הגאולה.

וארא ובא — המאבק על היציאה לחירות. מכות מצרים, הפסח והלילה שבו בני ישראל יוצאים סוף־סוף מארץ מצרים.

בשלח — היציאה עצמה עדיין אינה מספיקה. בני ישראל מגיעים אל הים, מצרים מאחוריהם והמדבר לפנייהם. קריעת ים סוף ושירת הים מסמנות את הניתוק הגדול ממצרים, אבל גם את תחילתו של המבחן: כיצד מתנהג עם שזה עתה יצא מעבדות כאשר הוא נדרש להתמודד עם פחד, רעב, צמא וחוסר ודאות.

יתרו ומשפטים — אנו מגיעים להר סיני. כאן מקבל העם את התורה וכורת את ברית סיני. עשרת הדיברות אינם נשאים כהצהרה נשגבת בלבד; מיד אחריהם מגיעים המשפטים ומורידים את הברית אל החיים עצמם — אל היחסים שבין אדם לחברו, אל האחריות כלפי החלש, אל הרכוש, הנזק, המשפט והצדק.

ומכאן עובר החומש אל המשכן.

תרומה ותצווה מציגות את התוכנית: כיצד ייראה המשכן, מהם כליו, מי ישרת בו ומה יהיו בגדי הכהונה. לאחר ההתגלות בהר סיני עולה השאלה כיצד נושאים את אותה נוכחות אל תוך המחנה ואל תוך חיי היום-יום.

ואז, בדיוק בין התוכנית לבין הביצוע, מופיעה **כי תשא**.

במרכזה עומד חטא העגל.

המיקום הזה משמעותי מאוד: לפני החטא ניתנת התוכנית לבניית המשכן; לאחריו, בפרשות **ויקהל** ו**פקודי**, העם ניגש לבצע אותה בפועל. בין התכנון למעשה עומדים המשבר, שבירת הלוחות, תפילתו של משה, הסליחה וחידוש הברית.

אולי יש בכך תמצית של חומש שמות כולו.

הדרך מעבדות לחירות אינה דרך ישרה. גם לאחר קריעת הים, גם לאחר ההתגלות וגם לאחר אמירת **"נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע"**, אפשר ליפול. השאלה איננה אם יהיו משברים, אלא האם נדע לקום מהם, לתקן, לחדש את הברית — ולחזור מן התוכנית אל המעשה.

וחומש שמות מסתיים דווקא שם.

לא ביציאת מצרים ולא בהר סיני, אלא כאשר המשכן עומד בלב המחנה: **"וַיִּכַּסּ הָעָם אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּכְבְּדוּהוּ מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן"** (שמות מ, לד).

משפחה של שבעים נפש ירדה למצרים.
עם שלם יוצא ממנה.

אבל כדי להיות עם אין די במספר גדול של אנשים, ואפילו לא בחירות מדינית. צריך זהות משותפת, חוק, אחריות, ברית ומקום שבו הערכים עוברים מן הרעיון אל המעשה.

זהו המסע שאליו אנחנו נכנסים עכשיו — המסע של חומש שמות.